

Сізов Віталій Валерійович – кандидат педагогічних наук, доцент. Завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Дніпропетровської академії музики ім. М. Глінки (м. Дніпро, Україна). E-mail: rimma.sizova@gmail.com

Sizov Vitaliy Valeriyovich – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor. Head of Social Humanitarian Disciplines Department of M. Glinka Dnipropetrovsk Academy of Music (Dnipro, Ukraine). E-mail: rimma.sizova@gmail.com

УДК 378.015.31:17.022.1

ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Л. А. Співак, О. В. Мігунова

У статті висвітлено результати розробленої та втіленої у практику спеціальних шкіл корекційно-виховної технології формування екологічної культури в учнів з обмеженими можливостями в процесі вивчення природознавства. Розглянуто сутність експериментальної технології, що являє собою сукупність методів, засобів та дій педагогів і учнів, а також навчально-виховних заходів, спрямованих на формування та розвиток когнітивного, емоційно-аксіологічного, поведінково-діяльностного компонентів екологічної культури, і ґрунтується на органічній взаємодії та взаємовпливі теоретико-методичних підвалин технології та практичних шляхів її реалізації. Показано, що структурну основу корекційно-виховної технології формування екологічної культури визначили два основних компоненти: управлінський та інформаційний. Сутність управлінського компонента полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад побудови корекційно-виховної технології. Зміст і структуру інформаційного компонента склали теоретико-змістовні положення та змістовні лінії, що ґрунтуються на основних теоретичних узагальненнях управлінського компонента й утілюються в змістовному й методичному забезпеченні реалізації технології. Зроблено акцент на тому, що цілісність педагогічного впливу забезпечується тільки тісним зв'язком уроків природознавства з позаурочною діяльністю з використанням методів і прийомів корекційної роботи. Доведена ефективність запропонованої технології формування екологічної культури учнів з

обмеженими можливостями в процесі вивчення природознавства та необхідність втілення її в практику роботи спеціальної школи.

Ключові слова: екологічна культура, екологічне виховання, учні з обмеженими можливостями, корекційно-виховна технологія, природознавство.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Соціальні зміни, притаманні сьогоденню, відбуваються не лише в економіці, але й в розвитку духовності громадян. У Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття) наголошується, що основною метою освіти є створення умов для розвитку особистості та творчої самореалізації кожного громадянина. Все це вимагає побудови в шкільній освіті особистісно зорієнтованої моделі навчання та виховання, що націлена на пошуки таких шляхів і засобів, які забезпечуватимуть розвиток внутрішніх можливостей учнів, їх інтересів та здібностей.

Всебічний гармонійний розвиток дитини не можливо уявити без розвитку її духовності. Духовність стає одним із головних чинників удосконалення всього навчально-виховного процесу. Важливого значення при цьому набувають природничі знання школярів, особливо для школярів з обмеженими можливостями. Відкриття дітям світу, його різноманітності та складності сприяють формуванню повсякденних дій, вчинків, умінь і поведінки, змістовною стороною яких стають природоохоронні та екологічні знання.

Отже, головним завданням системи спеціальної освіти є створення умов розвитку та самореалізації кожної особистості з обмеженими можливостями як громадянина України. Вирішення цих завдань не можливе без забезпечення умов для формування екологічних знань та екологічної культури школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Огляд методичних підвалин процесу екологічного виховання учнів з обмеженими можливостями вказує на те, що впродовж останніх десятиліть в Україні активно досліджуються проблеми екологізації освіти в загальноосвітніх навчальних закладах, однак у спеціальній психопедагогіці питання становлення екологічної культури школярів предметом окремих досліджень не поставали.

Історичні витоки екологічного виховання в теорії та методиці спеціальної психопедагогіки вказують на зародження його першопочатків у теорії «природознавчого» підходу в педагогіці А. Володимирського, І. Солянянського, О. Щербини та інших українських науковців кінця XIX –

початку ХХ ст. Наступним кроком у розвитку екологічного виховання стала робота з природознавчого виховання В. Сухомлинського в Павлівській школі, зокрема з учнями з обмеженими можливостями. На цьому етапі з'явилися перші систематизації методів природоохоронного виховання. Дослідження природоохоронного виховання в спеціальній школі України розпочалося від 50-х рр. ХХ ст. і мало здебільшого вузько дисциплінарний характер. При цьому помітними віхами в українських історичних витоках екологічного виховання учнів з обмеженими можливостями на уроках природознавства є наукові доробки В. Бондаря, В. Синьова, Л. Стожок. Надалі їх основні ідеї розвинулися в низці дисертаційних досліджень і методик із викладання природознавчих дисциплін в спеціальній школі (Г. Блеч, Л. Співак, Я. Співак та ін.). Стосовно представленості в цих дослідженнях екологічного складника спостерігається позитивна динаміка, що хронологічно наслідує зміни суспільної парадигми розвитку – від антропоцентричної, алармістської до екоцентричної, природоохоронної.

Аналогічно відбувається становлення основ екологічного виховання учнів з обмеженими можливостями й в сусідніх державах, причому термін «екологічне виховання» почав застосовуватись в наукових розвідках лише від кінця минулого століття, тому наразі цей напрям перебуває в стадії зародження й первинного розвитку. На жаль, спостерігається більша активність його процесу в закордонній спеціальній психопедагогіці в порівнянні з аналогічною галуззю української науки, хоча загальна недостатність розробки проблеми як у теоретичному плані, так і в практичному не викликає жодних сумнівів.

Усіма дослідниками зауважується, що предмети природничого циклу мають виконувати провідну роль у процесі формування екологічної культури підлітків, зважаючи на відсутність окремого навчального предмета «Екологія» в навчальному плані спеціальних (корекційних) установ та спільну методичну основу опанування учнями з обмеженими можливостями природознавчих і екологічних понять.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Огляд теоретико-методичних підвалин процесу екологічного виховання школярів, що мають вади розвитку дає змогу стверджувати, що впродовж двох останніх десятиліть в Україні активно досліджуються проблеми екологізації освіти та виховання в загальноосвітніх навчальних закладах, однак у корекційній психопедагогіці питання становлення екологічної культури учнів з обмеженими можливостями предметом окремих досліджень не поставали.

Простежується відсутність послідовності та системності засвоєння екологічних знань на уроках природознавства та в позаурочний час, зменшення корекційно-виховного потенціалу навчальних предметів природознавчого циклу та виховних заходів цього напрямку. Все це свідчить про необхідність розробки спеціальних технологій з формування екологічної культури в учнів з обмеженими можливостями в процесі вивчення природознавства. До того ж виникають суперечності між рівнем теоретичних знань з основ екології та рівнем свідомої участі школярів у природоохоронній діяльності; потенційними можливостями розвитку в них складових компонентів екологічної культури в їх системній єдності й недостатньою розробкою технологій її формування в процесі вивчення природознавства.

Мета статті полягає у розкритті змісту корекційно виховної технології формування в учнів з обмеженими можливостями екологічної культури на уроках і в позаурочних заняттях з природознавства в 6-9-х класах спеціальної школи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Узагальнюючи підходи міжгалузевої інтеграції наукових знань, ми встановили, що екологічна культура учнів з обмеженими можливостями є особистісним феноменом, що відображається в нерозривній єдності між сукупністю елементарних екологічних знань, адекватного емоційно-ціннісного ставлення школяра до природних об'єктів й відповідних практичних умінь і навичок у системі «природа-людина», і в результаті передбачають становлення його екологічної компетентності.

У дослідженні прийняли участь учні 6-9-х класів спеціальної школи. Робота здійснювалася на уроках природознавства та в позакласний час на базі загального матеріального фонду для контрольних й експериментальних класів. Визначальною рисою педагогічної роботи в експериментальних класах стала її цілеспрямованість на основі цілісної корекційно-виховної технології, вибудованої з урахуванням виявлених особливостей екологічної культури учнів з обмеженими можливостями.

Корекційно-виховну технологію формування екологічної культури ми визначили як сукупність методів, прийомів і дій педагогів та учнів, а також навчально-виховних заходів, спрямованих на формування й розвиток особистісного феномена екологічної культури школярів, що ґрунтується на органічній взаємодії й взаємовпливі теоретико-методичних підвалин технології та практичних шляхів їх реалізації. Структурну основу розробленої технології утворили два основних компоненти: управлінський та інформаційний. Сутність управлінського компонента окреслювалася в

такий спосіб: теоретико-методичні засади побудови корекційно-виховної технології, що полягають у системній взаємодії наукових положень, аспектів, принципів, напрямів, основних положень формування в учнів з обмеженими можливостями екологічної культури. Основу його структури уклали два стрижневих складника, які надалі обумовили наявність, зміст та роль усіх інших, більш часткових її компонентів: методичні принципи побудови й упровадження технології та аспекти її формування.

Спираючись на визнану структуру екологічної культури, основними аспектами її формування в учнів з обмеженими можливостями ми визначили такі: когнітивний, емоційно-аксіологічний, поведінково-діяльнісний. Когнітивний аспект окреслював зміст та послідовність опанування учнями певного обсягу екологічних відомостей і дотичних до них психолого-педагогічних, як-от: екологія як наука, роль екології в житті людини, екологічна небезпека, екологічна катастрофа, екологічна вихованість, екологічна культура тощо. Реалізація когнітивного аспекту залежала від інформаційного складника технології, його продуманості, відповідності основним принципам укладання педагогічних систем корекційного навчання й виховання, вимогам до екологізації вивчення природознавства в спеціальній школі.

Емоційно-аксіологічний аспект ґрунтувався на положенні: для того, щоб екологічна культура втілювалася в екологічну компетентність, тобто набула практичної реалізації, вона мала зачіпати сферу почуттів дитини, спонукати її до переживання, і через це увійти до системи домінуючих особистісних установок.

Поведінково-діяльнісний аспект формування екологічної культури учнів з обмеженими можливостями своєрідним чином узагальнював роботу педагога за програмою технології та ілюстрував її результативність, оскільки саме в поведінці учнів в природному середовищі відбиваються і екологічні знання, і набуті риси емоційного сприймання природи як ціннісного компонента свідомості, і сформованість у результаті усвідомленої екологічної позиції.

Основні методичні принципи побудови та впровадження колекційної технології регламентували педагогічний процес і визначалися таким чином: принцип постійного взаємозв'язку в реалізації управлінського та інформаційного компонентів технології, взаємовпливу всіх її складників; принцип міждисциплінарності в побудові технології; принцип екологічного підходу; принцип безперервності й комплексності корекційно-виховного процесу; принцип єдності діагностики й корекції психічних порушень під час становлення в учнів спеціальної школи екологічної культури; діяльнісний принцип – практико-орієнтований підхід до формування в

учнів з обмеженими можливостями екологічної культури; принцип урахування віково-психологічних новоутворень та особливостей підліткового віку школярів; принцип взаємозв'язку в застосуванні системи спеціальних методів та прийомів педагогічного впливу; глобально-регіонально-краєзнавчий принцип; принцип активного залучення найближчого соціального оточення підлітка до участі в корекційно-виховній роботі.

У межах реалізації цих принципів та аспектів формування екологічної культури знаходили відображення сформульовані нами наступні методичні положення: формування екологічної культури школярів слід вибудовувати з урахуванням стратегічних напрямів реалізації корекційної спрямованості навчально-виховного процесу; слід застосовувати етнопедагогічний підхід до формування екологічної культури учнів з обмеженими можливостями, ураховуючи багатий досвід національного екологічного виховання, традиційного для українського народу; становлення в підлітків екологічної культури слід проводити в якнайтіснішому зв'язку із їхнім трудовим та естетичним вихованням, що передбачає закріплення в свідомості учнів уявлень про природу як об'єкт насолоди від праці в ній та можливості зустрічі з прекрасним; необхідно забезпечити безперервність процесу формування екологічної культури упродовж усього періоду вивчення природознавства як під час уроків, так і в позаурочній діяльності з використанням системи методів та прийомів корекційної роботи.

Зважаючи на основні аспекти формування в учнів з обмеженими можливостями екологічної культури, було узагальнено класифікацію системи методів та відповідних їм прийомів корекційної роботи екологічного спрямування: когнітивні (методи й прийоми активізації екологічної свідомості, розвитку пізнавальної самостійності), аксіологічні (методи й прийоми відпрацювання адекватного ціннісного ставлення до природи загалом та її виявів у житті людини зокрема, мотивованих суджень-оцінок), діяльнісні (методи й прийоми стимулювання екологічно доцільних дій і усвідомленої поведінки в природі, розвитку активної екологічної позиції). У цих групах методів в комплексі реалізовувалися як традиційні (слово педагога, бесіди, аналіз екологічних прикладів (позитивних і негативних), ситуативні (кейс-метод) та ін.), так і нетрадиційні (природотерапія, арттерапія, психотерапія, метод саногенного мислення та ін.) та інноваційні (інтерактивні, інформаційно-комунікаційні) методи. Вагоме місце в кожній групі методів посідала терапія розумово відсталих підлітків живою та неживою природою.

Інформаційний компонент колекційної технології становив собою зміст і обсяг основних інформаційних одиниць з основ екології, адаптацію

екологічного матеріалу до віку і можливостей розумово відсталих підлітків; поступовість засвоєння екологічних знань, умінь і навичок, що підлягали опануванню на уроках природознавства та у позаурочний час, їх відбір і компонування за роками навчання з огляду на складність екологічного матеріалу; установлення відповідності між засвоюваним природознавчим поняттям та екологічними знаннями, уміннями й навичками учнів.

Зміст та структуру інформаційного компонента технології складають теоретико-змістовні положення (специфічні принципи, інформаційні напрями, екологічні компетентності) та змістові лінії (екологічна, народознавча, естетична, регіонально-краєзнавча, валеологічна, економічна).

Нами передбачалося, що елементи екологічної теорії й практики та запровадження їх в життя діти з обмеженими можливостями мають опановувати паралельно із засвоєнням основних понять та набуттям умінь і навичок із навчального курсу «Природознавство». Виходячи із цього, тематику та послідовність вивчення екологічного матеріалу обумовлено змістом навчальної програми з природознавства для 6–9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів.

Результати експериментальної роботи, отримані під час формуального експерименту, аналізувалися шляхом порівняння якості виконання спеціального комплексу контрольних завдань учнями експериментальних і контрольних класів. З метою наближення до об'єктивності отриманих результатів підсумкові зрізи проводилися з учнями 7-х і 9-х класів.

Слід зауважити, що учні контрольних класів змогли дещо підвищити рівень сформованості екологічної культури, виявляючи інтерес до природи, набуваючи нових вражень, екологічних знань і практичних умінь. Разом із тим, спонтанність роботи з екологічного виховання та її неорганізованість не дали високих результатів, тоді як учні експериментальних класів, поступово розширюючи діапазон отриманих знань, умінь і навичок за експериментальною технологією, значно підвищили рівень екологічної культури в процесі вивчення природознавства (високий рівень в експериментальних 9-х класах продемонстрували 43,9% учнів, а в контрольних – 21,74%, середній рівень – 42,8% учнів експериментальних класів, 20,29% – контрольних, низький рівень – 7,6% учнів експериментальних класів, 34,78% – контрольних, дуже низький рівень – 5,7% учнів експериментальних класів, 23,19% – контрольних).

Зважаючи на те, що в усіх даних щодо критеріїв діагностики рівнів сформованості екологічної культури учнів 7-х та 9-х контрольних та

експериментальних класів, різниця відсотків була у 2–2,5 рази більшою, ніж середнє відношення помилки різниці відсотків, відповідно відмінність можна вважати достовірною, а результати експерименту підтвердили доцільність запропонованої корекційно-виховної технології формування екологічної культури в процесі вивчення природознавства в 6 – 9-х класах спеціальної школи.

Таким чином, отримані результати дослідження показали позитивну динаміку у формуванні екологічної культури учнів з обмеженими можливостями.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

В процесі проведеного експериментального дослідження визначено форми організації та основні системоутворюючі складники експериментальної корекційно-виховної технології формування екологічної культури в учнів з обмеженими можливостями. Сутність корекційно-виховної технології полягає у цілеспрямованому та послідовному використанні сукупності методів, прийомів і дій педагогів та учнів, а також навчально-виховних заходів, спрямованих на формування й розвиток особистісного феномена екологічної культури школяра, що ґрунтується на органічній взаємодії й взаємовпливі теоретико-методичних підвалів технології та практичних шляхів їх реалізації. Структурну основу технології становлять два основні компоненти: управлінський та інформаційний. Сутність управлінського компонента полягала в обґрунтуванні теоретико-методичних засад побудови корекційно-виховної технології. Зміст та структуру інформаційного компонента склали теоретико-змістові положення та змістові лінії, що ґрунтуються на основних теоретичних узагальненнях управлінського компонента й утілюються в змістовому й методичному забезпеченні реалізації технології. Цілісність педагогічного впливу забезпечувалась взаємозв'язком уроків природознавства з позаурочною діяльністю та використанням системи методів і прийомів корекційної роботи.

Експериментальна перевірка запропонованої корекційно-виховної технології формування екологічної культури учнів з обмеженими можливостями в процесі вивчення природознавства засвідчила її ефективність та доцільність застосування в спеціальних школах. По завершенні формуального експерименту середній показник високого рівня сформованості екологічної культури учнів в експериментальних класах на 22% перевищив відповідний результат у контрольних класах.

Отримані дані не розкривають усіх питань проблеми формування екологічної культури в учнів з обмеженими можливостями при вивченні природознавства, отже, виникає необхідність її подальшого наукового

дослідження в різних напрямках, а саме: вивчення специфіки формування екологічної культури в школярів в умовах інтегрованого та інклюзивного навчання; взаємозв'язку різних навчальних предметів у формуванні екологічної культури; створення цілісної системи екологічного виховання дітей та підлітків, які потребують корекції розумового розвитку у спеціальних навчальних закладах.

Література

1. Бондарь В. И. Экологическая направленность учебно-воспитательной работы в школе. Экология: проблемы образования и воспитания. Переяслав-Хмельницкий, 1990. Ч. 1. С. 13-15.
2. Миронова С. П. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський держаний університет, 2008. 204 с.
3. Синьов В. М. Визначення методологічних принципів досліджень в галузі корекційної педагогіки. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Сер. 19: Корекційна педагогіка та психологія. Київ : НАУ імені М.П. Драгоманова, 2008. Вип.11. С. 3-8.
4. Співак Я. О. Екологічна освіта та екологічне виховання як психолого-педагогічна проблема. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка (серія соціально-педагогічна) / [ред. О. В. Гаврилов, В. І. Співак]. Кам'янець-Подільський : Медобори, 2013. Вип. XXIII. С. 93-101.*

References

1. Bondar', V. I. (1990). Ekologicheskaya napravlennost' uchebno-vospitatel'noy raboty v shkole. [The ecological orientation of teaching and educational work in school]. Ekologiya: problemy obrazovaniya i vospitaniya, Ch. 1, 13-15. (rus).
2. Myronova, S. P. (2008). Oligofrenopedagogika. [Oligophrenopedagogy] Kompaktnyi navchalnyi kurs: navchalnyi posibnyk. Kamianets-Podil'skyi state university (ukr).
3. Synov, V. M. (2008). Vyznachennia metodolohichnykh pryntsyypiv doslidzhen v haluzi korektsiinoi pedahohiky [The determination of methodological principles of research in the field of correctional pedagogy]. *Naukovyi chasopys M. P. Drahomanov NPU, #1, 3-8, series 19: Korektsiina pedahohika ta psykholohiia* (ukr).
4. Spivak, Ya. O. (2012). Ekologichna osvita ta ekologichne vyhovannya yak psyhologo-pedagogichna problema [Ecological education and ecological training as a psychological and pedagogical problem]. *Zbirnyk naukovukh prats Kamianets-Podil'skoho Natsionalnogo universytetu imeni Ivana Ohiiienka (seriia sotsialno-pedahohichna)*. [red. O. V. Gavrylov, V. I. Spivak] – Vyp. XXIII - Kamianets-Podil'skyi. Medobory 2013.- S. 93-101 (ukr).

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ У УЧАЩИХСЯ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Л. А. Спивак, О. В. Мигунова

В статье отражены результаты разработанной и внедренной в практику специальных школ коррекционно-воспитательной технологии формирования экологической культуры у учащихся с ограниченными возможностями в процессе изучения естествознания. Рассмотрена сущность экспериментальной технологии, которая представляет собой совокупность методов, средств и действий педагогов и учеников, а также учебно-воспитательных мероприятий, направленных на формирование и развитие когнитивного, эмоционально-аксиологического, поведенческо-деятельностного компонентов экологической культуры, и основывается на органическом взаимодействии и взаимовлиянии теоретико-методических основ технологии и практических путей ее реализации. Показано, что структурную основу коррекционно-воспитательной технологии формирования экологической культуры определили два основных компонента: управленческий и информационный. Сущность управленческого компонента заключается в обосновании теоретико-методических основ построения коррекционно-воспитательной технологии. Содержание и структуру информационного компонента составили теоретико-содержательные положения и содержательные линии, основанные на основных теоретических обобщениях управленческого компонента и воплощающиеся в содержательном и методическом обеспечении реализации технологии. Сделан акцент на том, что целостность педагогического воздействия обеспечивается только тесной связью на уроках природоведения с внеурочной деятельностью с использованием методов и приемов коррекционной работы. Доказана эффективность предложенной технологии формирования экологической культуры учащихся с ограниченными возможностями в процессе изучения естествознания и необходимость воплощения в практику работы специальной школы.

Ключевые слова: экологическая культура, экологическое воспитание, ученики с ограниченными возможностями, коррекционно-воспитательная технология, естествознание.

PEDAGOGICAL SUPPORT FORMATION IN STUDENTS WITH LIMITED OPPORTUNITIES OF ECOLOGICAL CULTURE

L. A. Spivak, O. V. Migunova

The article reflects the results of the correctional-educational technology developed and implemented in the practice of special schools for the formation of ecological culture among students with disabilities in the process of studying natural science. The essence of experimental technology, which is a set of methods, means and actions of teachers and students, as well as educational activities aimed at the formation and development of

cognitive, emotional, axiological, behavioral and activity components of ecological culture, and is based on organic interaction and interaction theoretical and methodological foundations of technology and practical ways to implement it. It is shown that the structural basis of the correctional educational technology of the formation of ecological culture has identified two main components: management and information. The essence of the management component is to substantiate the theoretical and methodological foundations for the construction of correctional educational technology. The content and structure of the information component made up the theoretical and theoretical positions and content lines based on the basic theoretical generalizations of the management component and embodied in the content and methodological support of the implementation of the technology. It is emphasized that the integrity of the pedagogical impact is ensured only by a close connection in the lessons of natural history with extracurricular activities using the methods and techniques of remedial work. Proved the effectiveness of the proposed technology for the formation of the environmental culture of students with disabilities in the process of studying natural science and the need to translate into practice the work of a special school.

Key words: *Ecological culture; environmental education, students with disabilities, correctional educational technology, natural science.*

Співак Людмила Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри технологій спеціальної та інклюзивної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна). E-mail: yaroslavspivak777@gmail.com

Spivak Lyudmyla Anatoliivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Technology of Special and Inclusive Education of SHEI "Donbas State Pedagogical University" (Sloviansk, Ukraine). E-mail: yaroslavspivak777@gmail.com

Мігунова Олена Вікторівна – студентка ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна). E-mail: yaroslavspivak777@gmail.com

Migunova OlenaViktorivna – student of SHEI "Donbas State Pedagogical University" (Sloviansk, Ukraine). E-mail: yaroslavspivak777@gmail.com